

Horde's commercial policy was the low tolltariffs their Khan could ask, in comparison to the higher tariffs the Mamluks of Egypt could afford themselves to charge with. Trade by sea was inherently cheaper than the more cumbersome alternative of land; therefore the implementation of a lower tariff regime was necessary to restore a balance. The Black Sea region saw a clear economic boom in the thirteenth and fourteenth centuries. It became, in the words of Gheorghe Brătianu, the 'plaque tournante' or 'turntable' of Eurasian trade, because Mamluk superiority blocked the Egyptian route. Fundamental for it was the *Pax Mongolica*, the open door policy with the active protection of foreign merchants who had officially been admitted, and its guarantee of safe roads. Ciociltan adds to this well known phenomenon by stressing the Khan's own concrete initiatives in this, and by showing how the long-distance routes changed in the interplay of the Golden Horde, the Ilkhanate, the Mamluks, Byzantium, western merchant republics like Genua and others like the Russians.

For Ciociltan the conflicts in the steppe and around Mediterranean shores were foremost economically motivated. The possession of Tabriz, the 'greatest city in the world for trade' in the words of the missionary Odoric of Pordenone, and the Ilkhanate-Mamluk confrontation over Cilicia and Armenia, entryway to one of the 'Silk Roads', were all part of this. The author succeeds particularly well in showing the wider consequences and ramifications of these conflicts. The moment the Ilkhans suffered a *débâcle* against the Mamluks in 1281, Genoa shifted its crusader politics. It sealed the fate of Armenia and Acre, but also was the start of the first European initiatives to find an Atlantic passage. Less well treated are other topics. The mercantile politics of Genoa, and later Venice, receive full attention. The politics and interests of other mercantile centres remain obscure, just as the positions and influence of their merchants. Lack of sources might be an explanation (e.g. p. 61, footnote 1) but the question itself is not even raised. The same holds true for the products exported from the steppe (p. 102), and especially for the slavetrade. Several times the interest of the Mamluks for a fresh influx of slaves is mentioned, just as the demographic problem of their main exporter, The Golden Horde. A further analysis is, however, missing.

Although sometimes repetitive and hypothetical, or hard to follow in all its details and name-dropping, this is a rich and much needed book for those readers interested in the working of a 'global' economic system, the interplay of state protection and merchant initiatives, the mercantile politics of Venice and Genoa, the development of new principalities and the political vicissitudes of the regions around the Black Sea, including its consequences for the Crusader States.

Bram van den Hoven van Genderen,
University of Utrecht

Rik Vosters en Janneke Weijermans (eds), *Taal, cultuurbeleid en natievorming onder Willem I*. Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten. Nieuwe reeks, nr. 23 (Brussel: vwk, 2011), 225 p. ISBN 978-90-6569-094-4

De laatste jaren is er internationaal groeiende belangstelling voor de periode van de Restauratie. In plaats van het beeld van maatschappelijke stagnatie tussen de zo veel enerverender revolutionaire tijdvakken rond 1789 en 1848, blijkt het postrevolutio-

naire en post-Napoleontische Europa een broedplaats van nieuwe vormen en gedachten. Monarchie en volkssoevereiniteit moesten met elkaar in evenwicht komen; de autoritaire staat die Napoleon had achtergelaten bleek over onvermoede administratieve, fiscale en repressieve vermogens te beschikken; er werd geëxperimenteerd met parlementair debat, openbare discussie en politieke mobilisatie; en de inrichting van de samenleving werd onderwerp van liberale, socialistische en nationale ideologisering. Ook in de Lage Landen werkt die internationale historiografische trend door in de bestudering van de geschiedenis van het Verenigd Koninkrijk van Nederland (1815-1830), de Restauratiestaat onder leiding van Willem I.

Een indicatie van deze trend is de oprichting in 2009 van de Werkgroep Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, met vertegenwoordigers uit de historische letterkunde en de cultuurgeschiedenis uit Nederland en België. De bundel *Taal, cultuurbeleid en natievorming onder Willem I* onder redactie van de Nijmeegse letterkundige Janneke Weijermans en de Brusselse taalkundige Rik Vorsters is een eerste product van deze werkgroep. In de inleiding van de redacteurs wordt deze praktische context kort geschetst, zonder dat een programmatisch perspectief wordt uitgewerkt; de bundel heeft de weinig ambitieuze doelstelling een ‘inventarisatie van recent en lopend onderzoek’ te geven. De daarop volgende historiografische inleiding van de Brusselse historica Els Witte schetst de overgang van een sociaal-politieke naar een cultuurhistorische benadering van staats- en natievorming in de Restauratie, en biedt daarmee een rechtvaardiging voor de letterkundige en cultuurhistorische focus van de bijdragen, maar nog steeds geen duidelijke onderzoekagenda. Gezien de levendige internationale discussie had die voor de hand gelegen: in hoeverre is wat er in het Verenigd Koninkrijk gebeurt overeenkomstig met of anders dan wat er in rest van Europa tot ontwikkeling komt? In hoeverre is de geschiedenis van het Verenigd Koninkrijk door internationale ontwikkelingen beïnvloed? Hoe is omgegaan met de erfenis van de revolutie, Napoleontische bewind en meer in het algemeen de opeenvolgende politieke experimenten tussen 1780 en 1815? En wat heeft het beleid en bewind van Willem I voor impact op dit alles gehad?

Ondanks het gebrek aan een duidelijke agenda bevat de bundel een aantal interessante bijdragen. De Nijmeegse historicus Stefaan Marteel lijkt in eerste instantie de discussie over de schuld van Willem I aan de Belgische Revolutie van 1830 te herenemen, maar laat vervolgens zien dat het Zuidelijk verzet tegen vernederlandsing niet het gevolg was van intrinsieke culturele tegenstellingen, maar voortkwam uit politieke bezwaren’. Die waren geïnspireerd door Montesquieu’s gedachte dat een regime rekening moet houden met de maatschappelijke ‘esprit’ en ‘moeurs, en door Benjamin Constants bezwaren tegen revolutionaire uniformiteit, met name op het gebied van (burgerlijk) recht. Daaruit volgde voor een pleidooi voor Belgische eigenheid, dat overigens een eigenaardig amalgaam was van Franse taal en wetgeving, en een belangrijke plaats van katholieke kerk in openbaar leven.

De Amsterdamse historicus Matthijs Lok laat vervolgens zien hoe Willem I de geschiedenis inzette ten behoeve van de natie, waarbij het vergeten van pijnlijke tegenstellingen minstens even belangrijk was als het herinneren van gedeelde heldendom. Anders dan het Franse Restauratiebewind, volgde Willem geen actieve vorm van ‘repressive erasure’ (term van Connerton), maar een meer impliciete vorm van ‘prescriptive forgetting’ (in terminologie die Lok ontleend aan de socioloog Paul Connerton): anders dan Louis XVIII en Charles X, beoogde Willem I niet via wetten en

verboden maar door stilzwijgende consensusvorming een historische cultuur voor de nieuwe natie te scheppen.

Het specifieke karakter van Willem 1's beleid lijkt in eerste instantie ook centraal te staan in de bijdrage van de Luxemburgse historicus Wolfgang Alt. Maar wat wordt aangekondigd als een beschouwing over de 'zwarte legende' van Willem 1 als buitenlandse overheerser, verzandt al snel in een weinig overtuigende poging de Luxemburgse ontwikkeling tussen 1815 en 1830 los te koppelen van Belgische Revolutie. Het stuk eindigt in een historiografisch overzicht van deze periode, maar daarin verdwijnt zwarte legende van Willem 1 als onderdeel van het Luxemburgse Restauratiebestel geheel uit beeld.

De specificiteit van het Restauratiebewind van Willem 1 raakt nog verder uit beeld in de vlgende twee delen van de bundel, over letterkunde en taalkunde. Janneke Weijermans laat zien dat literatoren in het Zuiden diepgaand van mening te verschillen over de wijze waarop Noordelijke en Zuidelijke literaire tradities samengevoegd moesten worden – wat overigens nog lang niet alles zegt over de feitelijke ontwikkeling van die literaire tradities. In de discussie die Weijermans uiteenzet lijkt de inhoud van tradities ook niet erg relevant: de discussie ging voornamelijk over de vraag of de literatuur in de Zuidelijke Nederlanden eigen, anders of zelfs achterlijk was in vergelijking met de Noord-Nederlandse letterkunde, maar niet wat die literatuur nu Nederlands of Belgisch maakte.

Kris Steyaert bespreekt Johannes Kinker, in 1817 in Luik aangesteld als hoogleraar met de opdracht Nederlandse taalkunde te bevorderen. Zijn rol in strijd tussen de vrijmetselarij en de katholieke kerk heeft nog wel verband met cultuurpolitieke strijd in Zuidelijke Nederlanden. Dat geldt veel minder voor de verhandeling van Guy Janssens over de taalkundige opvattingen in Kinkers uitspraakcolleges. Dat gebrek aan aandacht voor de maatschappelijke context tekent ook de beschouwing van Joop van der Horst over de grammaticale opvattingen van de Nederlandse leraar te Brussel Ulrich Lauts. De bundel sluit af met een sociolinguïstische uiteenzetting van Rik Vorster en Gijsbert Rutten, die uitmondt in de conclusie dat in het Verenigd Koninkrijk geen sprake leek te zijn van enig verval van de Nederlandse taal.

Spijtig genoeg ontbreekt in de bundel een concluderend hoofdstuk waarin gereflecteerd wordt op de vraag welke algemenere trend dit onderzoek in beeld brengt. De betekenis van Willem 1 en zijn staat voor de geschetste culturele ontwikkelingen lijkt tamelijk gering. Niet alleen lijkt zijn beleid in het algemeen schoorvoetend en zeker niet al te offensief te zijn ingezet, maar belangrijker is nog dat het volstrekt onduidelijk was wat een vaderlandse cultuur eigenlijk omvatte. Tegelijk is dat onbevredigend: was er geen doelbewust beleid en cultuurpolitieke strijd, of is dat buiten beeld gebleven van het overwegend letterkundig en vertoog-analytisch perspectief van deze nogal willekeurige verzameling onderzoeken?

Ido de Haan
Universiteit Utrecht